

УДК 159.9.316.614

Соснюк О.П.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: oleh.sosniuk@gmail.com

Остапенко І. В.,

кандидат психологічних наук,
науковий співробітник лабораторії
психології політичної поведінки молоді,
Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України
E-mail: ostapenko.iryna.vit@gmail.com

ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Стаття присвячена проблемі дослідження національної та громадянської ідентичності. Авторами розглядаються можливості використання проєктивної техніки «колаж» для вивчення психосемантичних особливостей національної та громадянської ідентичності студентської молоді. Систематизовано підходи до інтерпретації візуальних образів в колажах. Запропоновано інтерпретаційну схему візуальних репрезентацій та визначено специфіку її застосування. Авторами наведено результати емпіричного дослідження психосемантичних особливостей національної та громадянської ідентичності студентської молоді.

Ключові слова: самоідентифікація, національна ідентичність, громадянська ідентичність, проєктивна техніка колаж, соціальні уявлення, візуальні образи, інтерпретаційна схема.

The article is devoted to the problem of civic and national identity. The authors consider the capabilities of using the "collage" projective technique for studying psychosemantic features of student youth's civic and national identity. The approaches to the interpretation of visual images in collages are systematized. An interpretative scheme of visual representations is proposed and the specifics of its application are defined. The authors pre-

sent the results of empirical research of psychosemantic features of student youth's national and civic identity.

Key words: *self-identification, national identity, civic identity, projective technique «collage», social representations, visual images, interpretative scheme.*

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем, що набуває особливої суспільної значущості в сучасних умовах, є становлення національної та громадянської ідентичності. Торкаючись даної проблематики, науковці акцентують свою увагу на різних аспектах. Одні намагаються аналізувати динаміку розвитку національної ідентичності та виокремлювати регіональні особливості її прояву (Т.Воропаєва), інші концентруються на виявленні сучасних пріоритетів у формуванні національної та громадянської ідентичності (Л.Нагорна) або на вивченні проявів етнічності в контексті національно-державної ідентифікації (Л.Аза). Деякі автори наполягають на необхідності осмислення нової національної та громадянської ідентичності через аналіз кризи попередніх ідентичностей (О.Майборода, М.Маринович).

Теоретико-методологічною основою для вивчення особливостей національної та громадянської ідентичності українським науковцям слугують: ідеї про інтеграцію всіх ідентифікацій (соціально значущих моделей, звичок, рис характеру, занять, ідеалів реальних або вигаданих людей), набутих особистістю в процесі соціалізації [16]; положення про сутність процесу самоідентифікації, яка полягає у формуванні уявлень про себе самого як про самототожню, цілісну та унікальну особистість, що дає підстави розглядати ідентифікацію як особливий тип особистісної активності [3;6]; положення про провідні риси національної ідентичності, до яких відносять: усвідомлення своєї приналежності до держави; історичну територію; спільну історичну пам'ять та міфологію, спільну масову та громадську культуру; національну ідею та символіку [11;16;19]; положення про індивідуальний та груповий характер процесу громадянської ідентичності [19].

Традиційним серед дослідників є й звернення до номотетичних методів, які найчастіше використовуються в дослідженнях подібної спрямованості. Однак їх застосування накладає певні обмеження на дослідників і не надає можливості повною мірою виявити специфіку соціальних репрезентацій в контексті національної та громадянської ідентичності. Таким чином, виникає необхідність у пошуку нових дослідницьких інструментів, використання яких дозволить подолати наявні методичні труднощі. У зв'язку з цим увага дослідників прикута

до ідеографічних методів, серед яких особливе місце відводиться проективним технікам. Діагностичний потенціал проективних методів та методик в цій сфері вивчено недостатньо, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні специфіки використання проективної методики «Географія візуальних образів» (колаж) для вивчення психосемантичних особливостей національної та громадянської ідентичності студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вивчення психосемантичних особливостей національної та громадянської ідентичності студентської молоді нами використовувалась проективна техніка колаж. При цьому, ми враховували досвід, накопичений психологами в сфері арт-терапії, в межах якої колаж застосовується одночасно як психотерапевтична техніка та діагностичний інструмент.

Можливості використання проективної техніки колаж як психотерапевтичної процедури, яка дозволяє активізувати рефлексію клієнта і сприяє самостійному усвідомленню ним змісту власного внутрішнього світу, описані в працях О. Л. Вознесенської та Л. В. Мови [1]. Діагностичний потенціал використання проективної техніки колаж детально описаний в працях Л. Д. Лебедєвої [2], О. М. Скар та К. В. Ребрової [10].

Акцентуючи увагу на діагностичних можливостях техніки колаж, психологи відзначають, що даний метод дозволяє прояснити особистісні переживання, визначити психологічний стан та дослідити певні аспекти життєвого досвіду людини, які проявляються у її візуальних репрезентаціях. При цьому, незалежно від форми використання даної техніки (індивідуальна, групова), у психолога завжди залишається можливість розгорнутого діалогу з клієнтом/клієнтами, що допомагає краще зрозуміти їх внутрішній світ.

При оцінці діагностичних можливостей проективної техніки колаж представниками арт-терапевтичного напрямку особливого значення надається опорним елементам, які можуть бути покладені в основу інтерпретації отриманих результатів. До таких елементів психологи відносять: 1) вибір основи для створення колажу; 2) послідовність дій при створенні колажу; 3) ступінь впорядкованості візуальних зображень; 4) розташування вирізок та підписів; 5) ступінь наповненості простору/наявність пустот; 6) можливі виходи за межі основи колажу; 7) особисті трактовки використаних образів/символів.

Важливим елементом аналізу та інтерпретації колажів є просторове розташування картинок, яке, на думку представників арт-терапевтичного напрямку, дозволяє визначити зв'язок використаних зображень та символів з часовою перспективою. Як правило, у верхній

частині колажу розташовуються зображення, які пов'язані з планами на майбутнє, в нижній частині – ті, що містять в собі відбиток минулого, в середині композиції розташовуються картинки, які відображають актуальний психологічний стан та пов'язані з відчуттям себе у теперішньому часі [4].

В межах нашого дослідження, ми вважали доцільним застосувати проєктивну методіку «Географія візуальних образів», що пройшла багаторічну апробацію у наших наукових та прикладних психологічних дослідженнях [8;9;13;14;15] та наукових дослідженнях наших колег [5;18].

В основу даної методіки покладено проєктивну техніку колаж. Порівняно з традиційними методиками створення колажу, розробленими в межах арт-терапевтичного підходу, використання методіки «Географія візуальних образів» надає певні переваги, пов'язані з процедурними та конструктивними особливостями даної методіки. При створенні колажу обстежуваним пропонується підписати кожний візуальний образ, так би мовити, здійснити спробу надати картинкам первинне індивідуальне значення. Завдяки цим особливостям, методика дозволяє у підсумку не тільки отримати інтегральні колажі, але й ідентифікувати цінності, які репрезентують візуальні образи, що були використані обстежуваними. Крім того, застосування даної проєктивної методіки передбачає використання спеціальної інтерпретаційної схеми, розробленої О.П.Соснюком [12] на основі ідей А.Branthwaite та L.Toiati [17].

Виклад основного матеріалу. В межах нашого дослідження ми вивчали специфіку прояву базових конструктів національної та громадянської ідентичності студентської молоді в площинах: раціонального, емоційного та життєвого досвіду, творчої пізнавальної активності. При цьому, ми вважаємо за доцільне при інтерпретації колажів враховувати й досвід представників арт-терапевтичного підходу. Особливо це стосується врахування просторого розташування зображень як індикатора часової перспективи. Поєднуючи досвід арт-терапевтів та психологів-дослідників, ми розробили вдосконалений варіант інтегральної інтерпретаційної схеми, яка враховує їх напруження в сфері використання даної проєктивної техніки (Рис.1.)

Рис.1. Схема базових елементів інтерпретації колажів за методикою «Географія візуальних образів».

Аналіз результатів емпіричного дослідження. Зазначена методика разом з розробленою інтерпретаційною схемою була використана нами в межах емпіричного дослідження психосемантичних особливостей національної та громадянської ідентичності студентської молоді.

Дослідження проводилося протягом 2016-2017 рр. серед студентів вищих навчальних закладів м.Києва, які навчаються за спеціальностями технічного, природничого та гуманітарного профілю. Загальний обсяг вибірки – 230 осіб (123 жіночої статі, 107 чоловічої статі).

Всім досліджуваним пропонувалось зробити 4 колажі за методикою «Географія візуальних образів»: «Справжній українець» та «Псевдоукраїнець», «Справжній громадянин» та «Псевдогромадянин».

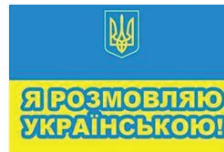
КОЛАЖ «СПРАВЖНИЙ УКРАЇНЕЦЬ»

Справжній українець має знати гімн своєї країни

Жан Беланок

Шанс традицій, вивчає історію

Трикладом може бути Скрябін Кузьма та Дмитро Комаров

Демократія та свобода

Нагодє голодних

Рис.2. Типовий колаж «Справжній українець»

Попередній аналіз результатів дозволив визначити наступні психо-семантичні особливості національної та громадянської ідентичності студентської молоді.

Узагальнені результати для колажів «Справжній українець».

Сутнісні характеристики. Гідні справи на користь країни, відданість країні (зображення військових, які загинули, захищаючи свою країну, відомих українців, які прославили країну в світі – спортсменів, митців, науковців, інженерів).

Раціональні інтенції. Прагнення спілкуватись винятково українською, відмова від товарів та послуг, а також візитів до країни-агресора (відмова від товарів російського виробництва у торговельних супермаркетах), орієнтація на демократичні свободи (вільний перетин кордону завдяки безвізовому режиму з європейськими країнами).

Життєвий досвід. Повсякденні справи на благо інших людей (зображення пересічних громадян, які сумлінно роблять свою справу), благоустрій, турбота про дітей.

Креатив, узагальнений попередній досвід. Прагнення більше знати про історію країни, подорожувати по країні та в Європу (зображення мандрівок, мальовничих місць), зображення героїчних досягнень українців в історичному минулому (в т.ч. сучасних історичних реконструкцій).

Емоції та почуття. Гідність, гордість, повага, відповідальність, солідарність, підтримка, воля, відвага, хоробрість, захист слабих та знедолених, прагнення свободи, протест проти свавілля, жертвність (зображення людей на масових протестах).

Узагальнені результати для колажів «Псевдоукраїнець».

Сутнісні характеристики. Демонстративність проукраїнської поведінки (наприклад, український одяг на свята та для публіки), легкість зміни країни заради покращення матеріальних умов життєдіяльності.

Раціональні інтенції. Розрив між проукраїнськими деклараціями, намірами, які не підкріплені справами, а доволі часто порушення законів та корупційні дії (зображення не щирих українських політиків).

Життєвий досвід. Відмова від захисту країни, відсутність бажання берегти її територіальну цілісність (дезертири), прагнення досягнути чогось у неправомірний спосіб (зображення терезів, на яких гроші переважають людяність та інші чесноти, корупціонерів).

Креатив, узагальнений попередній досвід. Відсутність поваги до всього українського (насамперед, мови), нехтування культурним надбанням, недбале ставлення до історичних пам'яток, відмова від вшанування національних традицій, обрядів, героїв.

Емоції та почуття. Відсутність віри у майбутнє країни, зневага до інших людей та державних символів, користоловство.

Рис.3. Типовий колаж «Справжній громадянин»

Узагальнені результати для колажів «Справжній громадянин».

Сутнісні характеристики. Офіційний статус (зображення паспорту громадянина України), літера “Я” стилізована в кольори державного прапора, карта країни, офіційні ситуації, в яких необхідно мати паспорт (перетин кордону, одруження).

Раціональні інтенції. Права та обов'язки (зображення ситуацій участі у виборах, захисту країни від збройної агресії, піклування про чистоту навколишнього середовища, турбота про людей похилого віку, відмова від шкідливих звичок заради здоров'я дітей), громадська активність (ситуації публічних виступів за права інших, участі у мітингах, промови в судах).

Життєвий досвід. Традиції, ритуали, обряди (зображення родини за святковим столом), прибирання території навколо власного будинку або після пікніка, дотримання здорового способу життя (заняття спортом).

Креатив, узагальнений попередній досвід. Вивчення історії та культури своєї країни, мови (зображення ситуацій навчання), створення чогось нового та корисного для інших людей (творча праця).

Емоції та почуття. Відповідальність, гордість, повага, щирість, оптимізм (зображення людей, які виявляють зазначенні емоції та почуття), толерантність до представників інших етнічних груп (зображення різноманітних ситуацій міжетнічного спілкування).

Узагальнені результати для колажів «Псевдогромадянин».

Сутнісні характеристики. Втрата або зміна громадянства, еміграція (зображення людей, які відправляються у мандри в пошуках щастя за кордоном, зображення заробітчан), демонстративна відмова від громадянства (зображення людей, які сплять український паспорт).

Раціональні інтенції. Відмова від виконання громадянських обов'язків (участь у виборах, служба в армії, дотримання чистоти), нехтування законодавчими нормами та моральними принципами.

Життєвий досвід. Співпраця з ворогами країни, колаборація, зрада, свідомо неповага до держави, розповсюдження неправдивої інформації про власну країну за грошову винагороду.

Креатив, узагальнений попередній досвід. Пошук комфортних життєвих ніш за межами країни, прагнення пристосуватись до будь-яких умов та за будь-яку ціну (зображення зірок шоу-бізнесу, які виступають в РФ), наганий космополітизм.

Емоції та почуття. Зневага, безвідповідальність, безпорадність, байдужість, безпринципність, зневага, спустошеність, зрада, підступність.

Таким чином, отримані результати свідчать про досить високий ступінь структурованості та узгодженості уявлень столичної сту-

дентської молоді про «Справжнього українця» та «Справжнього громадянина», а також протилежних їм за змістом конструктів. Однак, з нашої точки зору, існує ймовірність того, що в інших регіонах України ситуація виглядає інакше. Тому остаточні висновки можна буде робити лише після проведення дослідження на загальноукраїнській вибірці.

Тим не менш, результати проведеного дослідження дозволяють розглядати зазначену методику як потужний інструмент, який дозволяє виявляти базові конструкти, які потім можна використовувати для створення спеціальних та стандартизованих методик, спрямованих на вивчення особливостей національної та громадянської ідентичності.

Висновки.

1. Проективна техніка «Географія візуальних образів» (колаж) є ефективним та чутливим діагностичним інструментом для виявлення психосемантичних особливостей національної та громадянської ідентичності.

2. Використання проективної техніки «Географія візуальних образів» дозволяє виявити специфіку прояву базових конструктів національної та громадянської ідентичності студентської молоді в площинах: раціонального, емоційного та життєвого досвіду, творчої пізнавальної активності. Зазначені компоненти є необхідною складовою інтерпретаційної схеми, яку можна використовувати для аналізу візуальних репрезентацій.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні особливостей національної та громадянської ідентичності студентської молоді. Ми сподіваємось, що отримані дані разом з результатами попередніх досліджень комунікативних бар'єрів національної та громадянської самоідентифікації молоді [7] дозволять нам визначити стратегії та розробити тренінгові технології, що сприятимуть становленню національної та громадянської самоідентифікації молоді.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті / О.Л.Вознесенська, Л. В. Мова. – К. : Шк. Світ, 2007. – 120 с.
2. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапії: підходи, діагностика, система занять / Л. Д. Лебедева. – СПб. : Речь, 2008. – 256 с.
3. Кармазіна М. С. Ідентичності у сучасному науковому дискурсі / М. С. Кармазіна // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – Вип. 3 (65). – С. 4–29.
4. Кисилева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Кисилева. – СПб. : Речь, 2007. – 336 с.

5. Коваленко А. Б. Соціальна ідентичність як механізм адаптації особистості під час суспільної кризи / А. Б.Коваленко, К. С.Безверха // Український психологічний журнал. – 2017. – № 3. – С. 48–62.
6. Остапенко І. В. Аналіз особливостей професійної ідентифікації як типу особистісної активності / І. В. Остапенко // Українська психологія: сучасний потенціал: Матеріали Четвертих Костюківських читань. – В 3-х томах. – 1996. – Т. II. – С. 294–300.
7. Остапенко І. В. Концептуальні засади дослідження комунікативних бар'єрів національної та громадянської ідентифікації / І. В. Остапенко // Український психологічний журнал. – 2016. – № 2. – С. 73–84.
8. Остапенко І. В. Особливості візуалізації уявлень студентської молоді про владно-підвладну взаємодію / Остапенко І. В. // Проблеми політичної психології: зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України; [редакційна колегія: Л. А. Найдьонова, Л. Г. Чорна, І. Г. Баграченко та ін.] – 2014. – Вип. 1 (15). – С. 368–374.
9. Остапенко І. В. Особливості використання проєктивної техніки «колаж» для дослідження уявлень студентської молоді про владні режими / І. В. Остапенко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – 2014. – № 2 (23). – С. 187–192.
10. Скар О. Н. Арт-техніка «Коллаж»: діагностический и терапевтический потенциал / О. Н. Скар, Е. В. Реброва / Простір арт-терапії. Збірник наукових статей. – 2009. – Вип. 2 (6). – С. 106–117.
11. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт. – К.: Основи, 1994. – 224 с.
12. Соснюк О. П. Психосемантична інтерпретація візуальних образів у прикладних дослідженнях / О. П. Соснюк // Наука і освіта. Тематичний спецвипуск: «Когнітивні процеси та творчість». – 2012. – № 9. – С. 201–205.
13. Соснюк О. П. Психосемантичний аналіз уявлень молоді про розквіш / О. П. Соснюк, А. О. Єфремова // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – 2015. – №2 (27). – С. 77–83.
14. Соснюк О. П. Психосемантичний аналіз особливостей сприймання студентською молоддю іміджу сучасних політиків / О. П. Соснюк, І. В. Остапенко // Проблеми політичної психології: зб. наук. праць / За заг. ред. М. М. Слюсаревського. – 2015. – Вип.1 (16). – С.368–376.
15. Соснюк О. П. Семиотический анализ визуальных образов в качественных исследованиях / О. П. Соснюк // Маркетинговые исследования в Украине. – 2011. – №1 (44). – С. 29–35.
16. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон – М.: Издательская группа «Прогресс», 1996. – 344 с.
17. Branthwaite Alan, Toiati Luigi. An unusual approach to collage // Exploring projective techniques (Reassessing and developing current practice) / A.Branthwaite, L.Toiati. – Barcelona (WorkShop ESOMAR), 2005. – P.18–27.
18. Kovalenko A. B. Youth`s imagery features of their own future and future of Ukraine / A. B. Kovalenko., O-L. Roketa // Український психологічний журнал. – 2016. – № 1. – С. 50–62.

19. Leeds-Hurwitz W. Introducing social approaches / In W. Leeds-Hurwitz. (Ed.) // Social approaches to communication. – New York: Gilford, 1995. – P. 3–20.

References transliterated

1. Voznesens'ka O. L. Art-terapiya v roboti praktychnoho psykholoha: Vykorystannya art-tekhnohiih v osviti / O. L. Voznesens'ka, L. V. Mova. – K. : Shk. Svit, 2007. – 120 s.
2. Lebedeva L. D. Praktyka art-terapyi: podkhody, dyahnostyka, systema zanyaty / L. D. Lebedeva. – SPb. : Rech', 2008. – 256 s.
3. Karmazina M. S. Identychnosti u suchasnomu naukovomu dyskursi / M. S. Karmazina // Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonacional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa. – 2013. – Vyp. 3 (65). – S. 4–29.
4. Kysyleva M. V. Art-terapyya v praktycheskoy psykholohyy y sotsyal'noy rabote / M. V. Kysyleva. – SPb. : Rech', 2007. – 336 s.
5. Kovalenko A. B. Sotsial'na identychnist' yak mekhanizm adptatsiyi osobystosti pid chas suspil'noyi kryzy / A. B. Kovalenko, K. S. Bezverkha // Ukrayins'kyi psykholohichnyi zhurnal. – 2017. – № 3. – S. 48–62.
6. Ostapenko I. V. Analiz osoblyvostej profesijnoi' identyfikacii' jak typu osobystisnoi' aktyvnosti / I. V. Ostapenko // Ukrai'ns'ka psykholohija: suchasnyi potencial: Materialy Chetvertykh Kostjukivs'kyh chytan'. – V 3-h tomah. – 1996. – T. II. – S. 294–300.
7. Ostapenko I. V. Kontseptual'ni zasady doslidzhennya komunikatyvnykh bar'yeriv natsional'noyi ta hromadyans'koyi identyfikatsiyi / I. V. Ostapenko // Ukrayins'kyi psykholohichnyi zhurnal. – 2016. – № 2. – S. 73–84.
8. Ostapenko I. V. Osoblyvosti vizualizatsiyi uyavlen' students'koyi molodi pro vladno-pidvladnu vzayemodiyu / I. V. Ostapenko // Problemy politychnoyi psykholohiyi : zb. nauk. prats' / Asotsiatsiya politychnykh psykholohiv Ukrayiny, Instytut sotsial'noyi ta politychnoyi psykholohiyi NAPN Ukrayiny ; [redaktsiyna kolehiya: L. A. Nayd'onova, L. H. Chorna, I. H. Batrachenko ta in.] – 2014. – Vyp. 1 (15). – S. 368–374.
9. Ostapenko I. V. Osoblyvosti vykorystannya proektyvnoyi tekhniki «kolazh» dlya doslidzhennya uyavlen' students'koyi molodi pro vladni rezhymy / I. V. Ostapenko // Aktual'ni problemy sotsiolohiyi, psykholohiyi, pedahohiky : Zbirnyk naukovykh prats'. – 2014. – № 2 (23). – S. 187–192.
10. Sknar O. N. Art-tekhnyka «Kollazh»: dyahnostycheskyy y terapevtycheskyy potentsyal / O. N. Sknar, E. V. Rebrova // Prostir art-terapiyi. Zbirnyk naukovykh statey. – 2009. – Vyp. 2 (6). – S. 106–117.
11. Smit Entoni D. Nacional'na identychnist' / Entoni D. Smit. – K. : Osnovy, 1994. – 224 s.
12. Sosniuk O. P. Psykhosemantychna interpretatsiya vizual'nykh obraziv u prykladnykh doslidzhennyakh / O. P. Sosniuk // Nauka i osvita. Tematychnyy spetsvy-pusk: «Kohnityvni protsesy ta tvorchist'». – 2012. – № 9. – S. 201–205.
13. Sosniuk O. P. Psykhosemantychnyy analiz uyavlen' molodi pro rozkish / O. P. Sosniuk, A. O. Yefremova // Aktual'ni problemy sotsiolohiyi, psykholohiyi, pedahohiky: Zbirnyk naukovykh prats'. – 2015. – № 2 (27). – S. 77–83.

14. Sosniuk O. P. Psykhosemantychnyy analiz osoblyvostey spryymannya students'koyu moloddyu imidzhu suchasnykh politykiv / O. P. Sosniuk, I. V. Ostapenko // Problemy politychnoyi psykhoholohiyi : zb. nauk. prats' / Za zah. red. M. M. Slyusarevs'koho. – 2015. – Vyp.1 (16). – S.368–376.

15. Sosniuk O. P. Semyotycheskyy analiz vyzual'nykh obrazov v kachestvennykh yssledovanyakh / O. P. Sosniuk // Marketynhovye yssledovanyya v Ukrainy. – 2011. – №1 (44). – S. 29–35.

16. Erykson E. Ydentychnost': junost' y kryzys / E. Erykson. – M. : Yzdatel'skaja gruppa «Progress», 1996. – 344 s.

17. Branthwaite Alan, Toiati Luigi. An unusual approach to collage // Exploring projective techniques (Reassessing and developing current practice) / A. Branthwaite, L. Toiati. – Barcelona (WorkShop ESOMAR), 2005. – P.18–27.

18. Kovalenko A. B. Youth`s imagery features of their own future and future of Ukraine / A. B. Kovalenko, O-L. Roketa // Ukrayins'kyi psykhoholohichnyy zhurnal. – 2016. – № 1. – C. 50–62.

19. Leeds-Hurwitz W. Introducing social approaches / In W. Leeds-Hurwitz. (Ed.) // Social approaches to communication. – New York: Gilford, 1995. – P. 3–20.

Abstract

Sosniuk O. P.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Docent

Ostapenko I. V.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences)

PSYCHOSEMANTIC FEATURES OF STUDENT YOUTH'S NATIONAL AND CIVIC IDENTITY

The article is devoted to the problem of civic and national identity. The authors consider the capabilities of using the “collage” projective technique for studying psychosemantic features of student youth's civic and national identity. The approaches to the interpretation of visual images in collages are systematized. An interpretative scheme of visual representations is proposed and the specifics of its application are defined.

The authors present the results of empirical research of psychosemantic features of student youth's national and civic identity. Results of the research confirm, that Projective technique «Geography of visual images» (collage) is an effective and sensitive diagnostic tool for revealing psychosemantic features of national and civic identity. It was established that the using projective technique «Geography of visual images» allows

us to reveal the specifics of the display of basic national and civic identity's constructs in planes of rational, emotional and life experience, creative cognitive activity. These components are an integral part of an interpretive scheme that can be used to analyze visual representations. Prospects for further research are In-depth studying of the features of the student youth's national and civic identity.

The authors hope that the data, together with the results of previous research of the communicative barriers of youth's national and civic self-identification will let us identify strategies and develop training technologies that will foster the development of youth's national and civic self-identification.
